

Kläckeberga kyrkogård

Förlösa- Kläckeberga församling, Växjö stift, Kalmar län

Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Växjö stift 2005

Cecilia Ring
Kyrkoantikvariska rapporter 2005, Kalmar läns museum

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Kort kyrkogårdshistorik	5
Växjö stift – en kort historik	5
KLÄCKEBERGA KYRKOÅRD	
Kyrkomiljön	8
Kyrkan	8
Kyrkogårdens historik	8
Beskrivning av kyrkogården idag	11
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	15
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOÅRDEN I DESS HELHET	19
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentarisk. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden av kyrkan. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för värden av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/ begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/ samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödssystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlopande diskuteras med representanter för Växjö och Linköpings stift, samt länsstyrelserna och läns museerna i Kronobergs, Jönköpings, Östergötlands och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson, Liselotte Jumme och Cecilia Ring vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar.

Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Fram till 1960-talet fanns bruket av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

Växjö stift – en kort historik

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark. Ärkestiftet i Lund omfattade hela nordliga Europa med Skandinavien och Island, de nordatlantiska öarna samt Grönland (dessutom troligen delar av nuvarande Kanada). Den kyrkliga expansionen med byggande av de första kyrkorna i Småland och på Öland bär därför tydliga spår av sydskanandinavisk påverkan.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala, genom en påvlig skrivelse år 1164, blev ärkebiskopssäte bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet tillskapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Varendsdelen utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Uppgifterna kring vilka områden som omfattades av den nyinrättade biskopsstolen i Växjö är dock inte entydiga då Växjöstiftets avgränsning mot Linköping relativt omgående blev föremål för en segdragen konflikt främst rörande de båda landen "Finnveden och Njudung" vilka tillsammans med virdarnas land "Varend" kom att utgöra en särskild lagsaga, den s.k. Tiohäradslagsaga. Tiohäradslagens kyrkobalk utgör en viktig källa till kunskap om samhällsförhållanden under de första kristna århundradena och var den gällande kyrkolagen i Växjö stift och angränsande delar av Linköpings stift långt fram i tiden. Kyrkobalken föreskrev de rättigheter och skyldigheter som gällde beträffande uppförande av kyrka och anskaffande av inventarier härtill samt tillsättning av präst och ansvaret för dennes ekonomiska bärgning. Lagstiftningen innefattade också bestämmelser om biskopen och dennes uppgifter. Till dessa hörde framförallt vigning av präster och kyrkor men också ansvaret för läran samt utövandet av såväl administrativ som juridisk myndighet liksom ekonomisk förvaltning.

Företrädarna för det nyinrättade Växjöstiftet torde ha hävdats att biskopsdömet borde sammanfalla med lagsagan. Från Linköpings stift sökte man uppenbarligen inskränka den nya stiftsbildningen till att endast omfatta Varend. Frågan kring stiftets utbredning kom slutligen att fastslås genom den påvliga legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248 genom vilken Finnveden och Njudung tilldelades Linköpingsstift medan Växjöbiskopen fick nöja sig med Varend. Därigenom kom Växjöstiftet att bli det i särklass minsta stiftet i den svenska kyrkoprovinsen med endast omkring 60 socknar. För stiftsledningen i Växjö innebar stiftets begränsade omfattning en motsvarande begränsning av ekonomiska resurser och inflytande.

Ungefär ett århundrade efter Växjöstiftets bildande konstituerades domkapitlet som i stiftsstyrelsen har varit rådgivande och ställföreträdande. Domkapitlets uppgift var främst att svara för gudstjänst och undervisning i domkyrkan.

År 1555, i samband med att Kalmar ordinarie domkapitel bildades, överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden utgjordes då av Västbo, Östbo och Sunnerbo härader och hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift.

När Jönköpings och Kalmars ordinarie domkapitel upphörde 1568 återgick man praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudung lades till Växjö stift dit också Östra Njudung fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista härader till stiftet i Växjö.

Denna indelning av stiftet bevarades fram till 1900-talets början då en väsentlig förändring av den yttre ramen kom till stånd och Kalmar stift bildat 1603, slogs samman med Växjö stift. Beslut i frågan fattades vid 1903 års riksdag. En sammanslagning skulle äga rum i samband med nästa biskopsvakans i något av de två stiftet. Detta realiserades sedan biskop Tottie i Kalmar avlidit varefter sammanslagningen ägde rum den 1 augusti 1915. Kalmar stift omfattades då av Handbörds, Stranda, Norra och Södra Møre härader samt Öland.

Av svenska kyrkans tretton stift kommer Växjö på femte plats såväl med avseende på areal som på folkmängd. Växjö stift omfattar sedan 1915 större delen av Småland samt Öland. De delar som ej innefattas av stiftet är Aspeland, Sevede och Tjust härader i norra delen av Kalmar län samt Södra och Norra Vedbo härader i nordöstra delen av Jönköpings län, som alla ingår i Linköpings stift, samt Mo härad i nordvästra Jönköpings län vilket är en del av Skara stift. Växjö stift är indelat i sexton kontrakt nämligen Kinnevald, Allbo, Sunnerbo, Konga, Vidinge, Tvetå, Vista, Östbo, Västbo, Västra Njudung, Östra Njudung, Norra Møre, Södra Møre, Stranda och Handbörd, Ölands norra samt Ölands södra kontrakt.

Att kontrakten i officiella sammanhang ofta nämns i just denna ordning speglar stiftets utveckling med utgångspunkt från det gamla Värendsstiftet kompletterat med Kalmar stift.

Vid millenniumskiftet blev Svenska kyrkan ett eget trossamfund och statskyrkan i Sverige upphörde. Växjö stift har arbetat med den kyrkliga indelningen och strukturförändringar pågår där församlingar slås samman, eller delas. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner.

Växjö stift omfattar cirka 350 äldre kyrkor och antalet medeltida kyrkobyggnader är stort. De flesta sockenkyrkor omges dessutom av medeltida kyrkogårdar. Under 1900-talet har det tillkommit nya begravningsplatser och även nya kyrkor i städerna.

KLÄCKEBERGA KYRKOÅRD

Fastighetsbeteckning: Kläckeberga 1:1, Kläckeberga socken, Kalmar kommun, Södra Möre härad, Kalmar län, Småland.

Befolkningstal: 1910: 1063 inv, 1930: 965 inv, 1950: 919 inv 1966: 800 inv

Kyrkomiljön

Kläckeberga kyrka och kyrkogård är belägna på en liten höjd och syns vida i det öppna jordbrukslandskapet, på västra sidan om vägen mellan Lindsdal och Smedby. Kyrkan ligger avskilt och närmsta gård är Kläckeberga gård en bit öster ut. Kläckeberga gård köptes 1676 av den förste biskopen i Kalmar stift, Henning Schütte.

På östra sidan vägen ligger två generationers före detta kyrkskolor av vilka en senare blev församlingshem och som nu ägs av en privatperson. Lite söder om skolhusen ligger den gamla fattigstugan, numera museum. Under medeltiden stod kyrkan för en stor del av fattig- och sjukvården i Sverige. I och med reformationen tog staten över kyrkans ansvar för de fattiga. I början av 1600-talet, efter de ständiga krigen och försvagad ekonomi för både riket och den enskilde, tillkom de första fattigstugorna på landsbygden. Så kallade "Kärringstugor" uppfördes på kyrkbackarna i en del församlingar. Den äldsta uppgiften om ett fattighus i Kläckeberga är från 1793.

Kyrkan har en gammal och en ny kyrkogårdsdel. Runt om kyrkan breder den gamla kyrkogården ut sig. Den nya delen anlades i början av 1980-talet strax norr om den gamla. I området mellan den gamla och den nya kyrkogården anlades i ett senare skede en minneslund. Framför kyrkans kor i söder står klockstapeln. I det nordvästra hörnet av gamla kyrkogården finns personalutrymme, förråd och besökstolett, i en vinkelbyggd byggnad.

Kyrkan

Kläckeberga kyrka tillhör den grupp av nio medeltida kyrkor i Möre som till stora delar har bevarats. Kyrkan har av olika forskare daterats till 1200-talet och är placerad på den gamla kyrkogårdens norra del. Kyrkan består av långhus, kor i öster och sakristia i norr. Långhuset är den äldsta delen. Den är huvudsakligen uppförd i sandsten. Kyrkan har tidigare varit putsad men är i daglägen utan puts. På södra sidan fanns tidigare ett vapenhus, troligen uppfört på 1400-talet, som revs i början av 1800-talet. Kyrkans halvrunda kor byggdes 1689-90. Det var då inte lika högt som idag utan höjdes år 1834. Den lilla sakristian vid korets norra sida uppfördes 1760. Taken är täckta med tjärstruken ekspån.

Kyrkogårdens historik

Kläckeberga kyrkogård anlades i samband med kyrkans uppförande under medeltiden. Hur kyrkogården gestaltade sig då vet vi inte mycket om. Första avbildningen av kyrkogården är en teckning från 1634 av J. H. Rhezelius. Kyrkan står i norra delen av kyrkogården vilken har en rektangulär form. På avbildningen ser det ut som om kyrkogården endast hade en ingång åt söder. Väster om kyrkan var klockstapeln uppförd och strax sydost om kyrkan avbildas en byggnad där taket är förstört. Vad byggnaden användes till är inte känt. På ritningen ser man att hela kyrkogården omgärdades av vallar och på ritningen står det "waller gamble". Vidare finns det en karta från år 1794 där kyrkan finns utmärkt och kyrkogården bildar en något avsmalnande rektangel mot söder. Från 1820-talet finns en teckning av kyrkan och delar av kyrkogården. Klockstapeln hade nu fått flytta fram till sitt nuvarande läge då kyrkan byggts på med ett halvrunt kor, vilket skedde på 1690-talet. Kyrkogårdsmuren avbildas som en vallmur och en ingång med grindar återges i murens nordöstra hörn. Ett par träd var planterade väster

om kyrkan. Ytterligare en avbildning av kyrkan finns, från 1835. Ännu en gång är kyrkan avbildad från söder. Kyrkan omgärdas på ritningen i väster och söder av vad som ser ut som en mur medan det i öster ser ut att vara en gårdsgård. År 1856 jämnades kyrkogårdens vallar ut och sannolikt var det då som nuvarande kyrkogårdsmuren i söder uppfördes.

Två utvidgningar av kyrkogården gjordes i slutet av 1800-talet. Den första utfördes år 1883, då kyrkogården utvidgades 12 meter åt öster, och det var sannolikt då som den östra muren uppfördes. Sju år senare, 1890, utökades kyrkogården 4 meter åt norr. På kyrkogårdens sydöstra del uppfördes ett gravkor år 1888 över familjen Jegerhjelm. Släkten Jegerhjelm ägde sedan 1832 Kläckeberga gård.

År 1940 utförde Harald Åkerlund arkeologiska undersökningar strax norr om kyrkan. Han påträffade då en mindre vallgrav grävd några meter utanför kyrkogården. Innanför vallgraven påträffades ett antal byggnader som sträckte sig in under kyrkogårdsmuren. Lämningarna daterades till medeltid. Ett schakt grävdes även på insidan av nuvarande kyrkogårdsmur. Där påträffades en bit av vad som tolkades som en ringmur. Ringmuren har alltså uppförts efter det att bebyggelsen rivits någon gång under senare hälften av medeltiden. Vallgraven utanför muren har tillkommit först mot slutet av medeltiden eller möjligen så sent som på 1500-talet. Åkerlund tolkade lämningarna som rester efter profan bebyggelse som funnits på platsen och att detta kanske kunde tyda på att Kläckeberga till en början uppfördes som en profan byggnad.

På ett fotografi som bör vara från början av 1900-talet visas en ängslik kyrkogård. På bilden syns ett fåtal vitmålade träkors, enstaka vårdar i sten, och planterade häckar. Ett antal fotografier från 1930-40-talet ger en helt annan bild av kyrkogården. Nu var kyrkogården uppordnad med köpta gravar längs gångarna. Många av gravplatserna var omgärdade av häckar och belagda med grus. Ett stort antal gravplatser hade stenramar och nästan alla platserna markerades av murgrönekullar. I kvarteret Klockstapeln liksom öster om koret fanns, vilket syns på fotografierna, större sammanhängande tomma ytor. En bild är tagen på den norra sidan om kyrkan. Längst till vänster i bild, närmast muren i norr syns ett antal vårdar av sten uppställda. Då det aldrig, vad vi vet, förekommit begravningar på den norra sidan måste det vara gravvårdar som tagits ur bruk och ställts upp. På ett fotografi från sydväst, taget av Iwar Andersson 1943, kan man se köpegravar, grusbelagda och omgärdade med låga häckar längs en då befintlig grusgång i väster. Innanför köpegravarna markerade murgrönekullar och små vårdar sannolikt allmänna linjen.

År 1949 gjordes en enkätundersökning på initiativ av Växjö stift där församlingarna fick svara på några få frågor om sina kyrkogårdar. Svaren från Kläckeberga församlings kyrkoherde P. Ståhlberg beskriver något om hur kyrkogården då såg ut. Han berättar att på kyrkogården var det planterat träd huvudsakligen lindar och häckar av buxbom. Vidare beskriver han att enskilda gravar var förlagda utmed gångarna och att allmänna gravar fanns inne i kvarteren. Gravkullar oftast av murgröna var vanligt, berättar han vidare. För gravvårdarnas höjd hade man som regel att de inte fick överstiga 120 cm höjd.

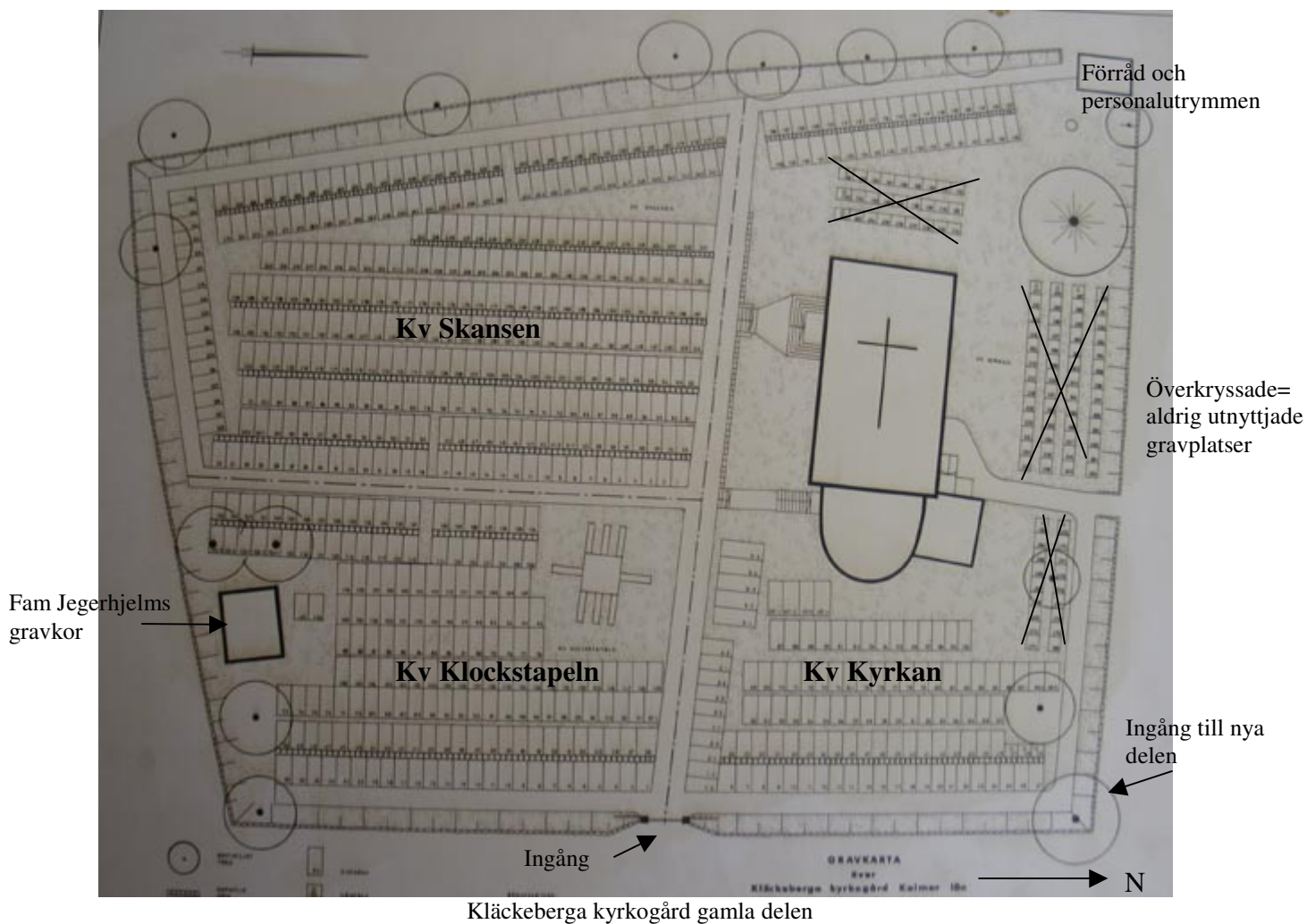
En kullerstensmur uppfördes framför kyrkans södra långhusfasad i öst-västlig riktning någon gång mellan 1938 och 1964. Den förhöjda ytan framför långhuset har inga gravvårdar. Att döma av äldre fotografier har det inte heller tidigare under 1900-talet funnits några gravar där. Inte heller ytorna väster och norr om kyrkan tycks inte ha används till begravningar på tidigt 1900-tal. På 1960-talet anlades dock ett mindre gravområde väster om kyrkan, intill gången mot norr.

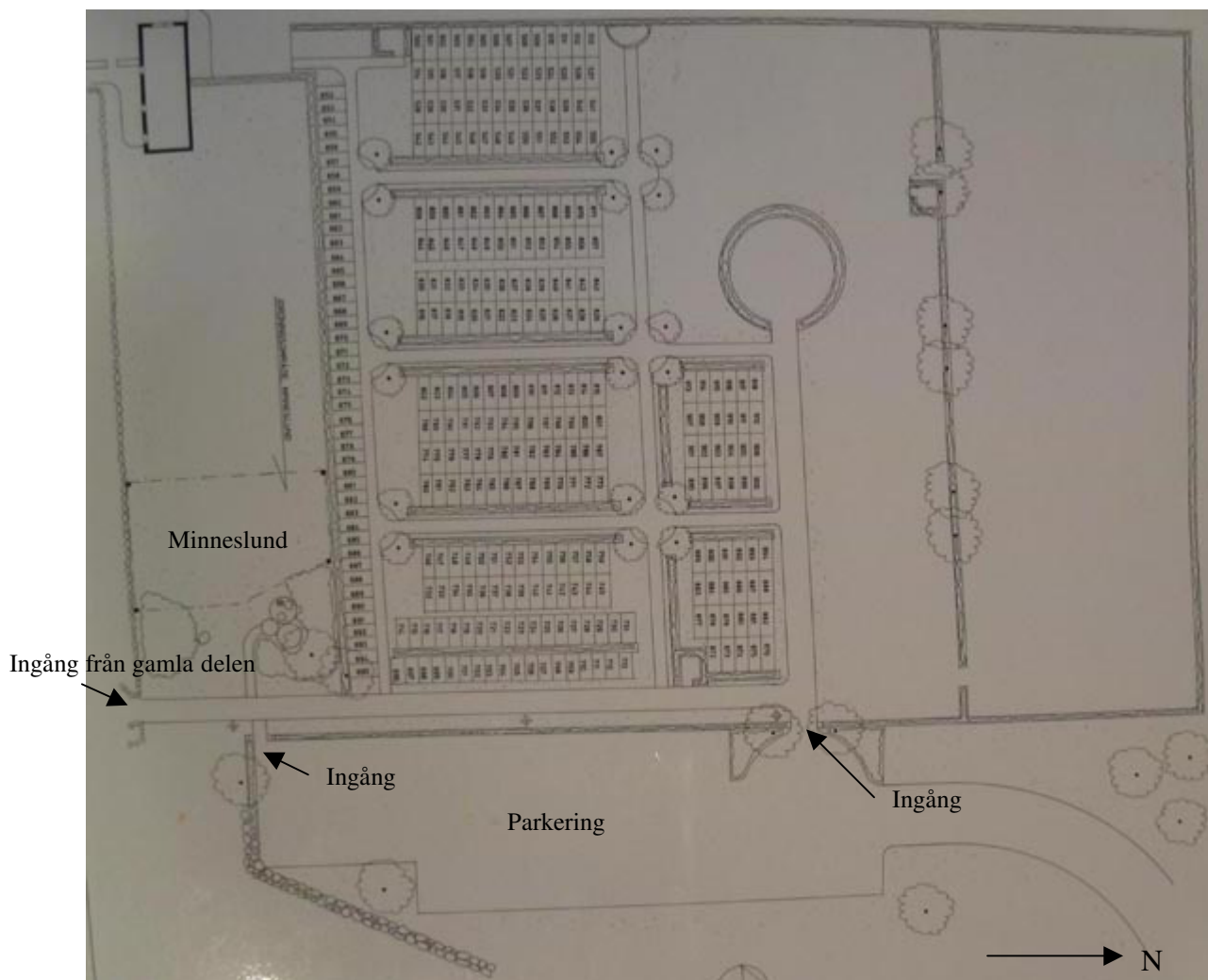
Under 1950- talet påbörjades de förändringar som vi ser resultatet av idag. Grusgångar och grusgravar såddes igen och omgärningar kring gravplatser togs bort. Många äldre gravstenar togs också bort under årens lopp. En samling äldre gravvårdar stod under en period längs muren i väster, men är numera borta. Idag finns ett mindre antal äldre gravvårdar uppställda längs kyrkans norra långhusvägg.

Under 1984 inlämnade församlingen en ansökan om rivning av det Jegerhjemska gravkoret till länsstyrelsen. Ansökan avslogs med anledning av gravkorets stora kulturhistoriska värde. Efter detta avslag rustades gravkoret upp och bland annat omputsades fasaderna.

1986 tillkom nya kyrkogården norr om den gamla och innan marken togs i anspråk gjordes en arkeologisk undersökning. Undersökningen resulterade i att boplatslämningar från vikingatid och senmedeltid undersöktes.

År 1987 inkom och godkändes ett förslag om att anlägga minneslund mellan den gamla och den nya kyrkogården. Minneslundan iordningställdes och invigdes dock inte förrän 1992.

Kläckeberga kyrkogård nya delen

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Kläckeberga kyrka har en gammal och en ny kyrkogårdsdel. Den gamla kyrkogården har en i huvudsak rektangulär form. Gravplatserna är koncentrerade till kyrkans södra och östra sida. Väster om kyrkan finns bara en kort rad med gravvårdar. Norrsidan används inte för begravningar. Söder om koret står en klockstapel. I södra delen av kvarteret Klockstapeln, intill södra muren, är ett gravkor uppfört för släkten Jegerhjelm. Kyrkogårdens mest iögonfallande gravvård, näst efter det Jegerhjelmiska gravkoret, är John Malmborgs familjegrav från 1940-talet vid korets södra sida. Graven har en monumental utformning och omgärdas av ett stenstaket. Inga grusgravar finns idag bevarade utan hela kyrkogården, förutom gångarna, är insådd med gräs. Norr om gamla kyrkogårdsbegränsningen skapades en ny del på 1980-talet. Här har endast ett mindre antal gravplatser tagits i bruk. Ett urngravsområde är ordnat i nordöstra hörnet. Mellan den gamla och den nya delen finns minneslund. I anslutning till den nya kyrkogården och minneslund ligger en parkering.

Omgärdning

Den gamla delen omgärdas av en mur som invändigt motfyllets med jord, en så kallad vallmur. Den nya delen omgärdas av en måbärshäck.

Ingång till gamla kyrkogården. Svartmålad smidesgrind (KI Kläckeberga kyrkog 049)

Norra ingången till nya kyrkogården (KI Kläckeberga kyrkog 146)

Ingångar

Det finns tre ingångar till Kläckeberga kyrkogård och alla är placerade på den östra sidan. Kyrkogårdens huvudentré ligger i mitten av den östra muren, på gamla delen, där en gång leder fram längs kyrkans södra sida. Det är en svartmålad, dubbel smidesgrind mellan granitstolpar. På stolparna finns en kula av järn. De två andra ingångarna är placerade på den nya delen. Den längst i söder är en enkel svart målad järngrind mellan granitstolpar. Den längst i norr består av två svartmålade järngrindar mellan granitstolpar.

Vegetation

Trädkrans: Längs den västra och södra delen av gamla kyrkogården finns en splittrad trädkrans av ekar.

Övrigt: Ekar och lindar finns planterat på gamla kyrkogården. På den nya delen finns häckar av tuja, svartaronia, spirea och paraplyalmar planterade i hörnen av de olika gräsyrtorna.

Se vidare i de enskilda kvartersbeskrivningarna.

Kyrkogårdsmuren i söder. Innanför muren syns det Jegerhjemska gravkoret (KI Käckberga kyrkog 048)

Förråd och personalutrymmen i nordvästra hörnet av gamla kyrkogården (IMG_4817)

Gångsystem

Gångarna är utlagda i ett rätvinkligt system i nord-sydlig och öst-västlig riktning över kyrkogården. En huvudgång framför kyrkan markeras med större bredd. Huvudgången svänger av mot norr när den når fram till kyrkogårdsmuren i väster. Gången leder fram till

förråd och personalutrymmen. Gångarna är grusbelagda både på den gamla och den nya delen.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna på Kläckeberga kyrkogård kännetecknas av stor variationsrikedom både vad det gäller ålder, material och form. Svart och grå granit är det vanligaste materialet, men här finns också ett stort antal kalkstensvårdar av vilka flertalet också hör till kyrkogårdens äldsta vårdar. Kyrkogården rymmer också ett par exempel på vårdar från mitten och slutet av 1800-talet i form av gjutjärnskors och marmorvårdar. De äldsta vårdarna finns alla av naturliga skäl i kvarteren närmast kyrkan. Många gravvårdar bär klassicerande formspråk. Det kan innebära att själva stenen fått en form som efterliknar ett tempel från antiken, eller att kolonner, lagerkransar och dylikt ingår i motivet. Två större omgärdade familjegravar finns på kyrkogården. Sydöst om koret är familjen Malmborgs gravplats och i Kvarteret Klockstapeln är familjen Le Grands familjegravplats. I samma kvarter finns även det Jegerhjelmiska gravkoret.

Familjen Malmborgs gravplats (KI Kläckeberga kyrkogård 088)

Minneslundens invigdes 1992 (KI Kläckeberga kyrkogård 128)

Minneslund

Minneslundens anläggs 1992 på en yta mellan den gamla och den nya delen av kyrkogården. Minneslundens utgörs av en rektangulär gräsklädd yta och jordningsytan markeras av fyra hörnstenar. Från kyrkogårdsgången in till minneslundens leder en gång av kalksten vilken avslutas som en kalkstenslagd yta. I kalkstensläggningen finns ett antal öppningar med jord med plats för att sätta vaser. På en natursten till vänster i lunden står det "Minneslund". Platsen omgärdas av spirea, rosenpaktrö, dvärgsyren, luktolvon och forsythia.

Byggnader

Klockstapeln byggdes omkring 1690, då den ersatte en äldre klockstapel som kom att stå i vägen för det nya kor som uppfördes vid denna tid. Klockstapeln, som är uppförd i trä är liksom kyrkans tak täckt med tjärstruken ekspån.

Jegerhjelmiska gravkoret uppfördes i kyrkogårdens sydöstra hörn, troligen vid slutet av 1800-talet som sista vilorum för släkten Jegerhjelm som då innehade Kläckeberga gård. Byggnaden är i det närmaste kvadratisk och uppförd av kalksten. Fasaden är spritputsad med släta omfattningar. Byggnaden täcks av ett tälttak klätt med falsad, galvad plåt, som är svartmålad. Taket krönes av ett kalkstenkors. I gravkoret finns fortfarande kistor, vilka står på sandgolvet.

I kyrkogårdens nordvästra hörn ligger en personal- och förrådsbyggnad. I dessa utrymmen är också kyrkobesökarnas toalett inrymd. Byggnaden är uppförd i vinkel och dess äldsta delar är troligen från slutet av 1960-talet, då en gammal redskapsbod revs. Personal- och förrådshuset har sedan byggts till i etapper.

Jegerhjelm'ska gravkoret från slutet av 1800-talet (KI Kläckeberga kyrkog 054)

Minnessten över Frälseinspektoren Christian Fredrik von Sydow på Stävlö död 1773 och hans hustru (KI Kläckeberga kyrkog 094)

Övrigt

På kyrkogården intill kyrkans kor är en minnessten uppställd över Frälseinspektoren Christian Fredrik von Sydow född i Pommern 1714, inflyttad till Sverige 1725 död på Stävlö 1773 och hans hustru Christina Wahlsten född 1717 död på Stävlö 1753. Släktföreningen reste 1965 minnesstenen, som är i röd kalksten.

Äldre gravvårdar som tagits ur bruk har ställts upp intill norra långhusväggen.

Äldre vårdar tagna ur bruk står uppställda längs norra långhusväggen (KI Kläckeberga kyrkog 078)

Passage mellan gamla och nya delen. Muren omgärdar den gamla delen. I bakgrunden syns klockstapeln och Jegerhjelm'ska gravkoret (KI Kläckeberga kyrkog 125)

Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning

Kvarter Skansen, Klockstapeln och Kyrkan

Allmän karaktär

Kvarteren Skansen, Klockstapeln och Kyrkan ligger runt om kyrkan på den gamla kyrkogården. Kvarteren rymmer 328, 164 respektive cirka 180 gravplatser. Kvarteren avgränsas i ytterkanterna av kyrkogårdsmuren och mellan kvarteren är grusade raka gångar. I kvarteren finns gravvårdar från mitten av 1800-talet och fram till 2000-talet. Höga, stående, mer påkostade gravvårdar finns närmast koret. Ett gravkor och två större familjegravar med omgärdning finns i kvarteren. Gravvårdarna står i rader och en del är ryggställda utan rygghäckar. Vårdarna är vända mot öster, väster och norr. Området är gräsbesätt.

Översikt över kvarteret Skansen från nordost (KI Kläckeberga kyrkog 007)

Översikt över kvarteret Klockstapeln från sydost (KI Kläckeberga kyrkog 052)

Gravvårdstyper

På gamla kyrkogården finns gravvårdar från alla 1900-talets årtionden representerade men gravvårdar från 1960-, 70- och 80-tal dominerar. Ett antal gravvårdar är daterade till 1800-talet. Den äldsta vården, finns i kvarteret Klockstapeln, och är från 1850. Det är en liggande kalkstenshäll där årtalet är angivet med romerska siffror. Vårdarna är resta över friherre Axel Oskar Raab och hans hustru Augusta Raab, född Löwenhielm. Sammanlagd är nio gravvårdar från 1800-talet. Övervägande delen av vårdarna är gjorda i svart eller grå granit. Röd granit förekommer också liksom ett antal vårdar som är gjorda i kalksten. Här finns även ett par träkors utan inskription, ett par kopparkors samt två gjutjärnskors varav det ena är fäst vid en vård av kalksten. Ett kors av järnrör är dekorerat med ett hjärta i plåt. En modern vård är gjord i metall och glas.

Gravplatsen över familjen Malmborg är den mest anmärkningsvärda liksom det Jägerheimiska gravkoret. Den Malmborgska gravplatsen är stenbelagd och omgärdas av ett staket av sten. Innanför staketet på vardera kortsidan finns en soffa i granit med uthuggna rosor. På hörnpelarna står stenurnor med kopparknoppar. På ett fåtal gravplatser finns murgrönekullar. Ett stort antal gravvårdar har tydliga klassicerande drag.

På ett stort antal av gravvårdarna finns den dödes titel angiven. Vanligast förekommande är lantbrukare. Därutöver finns titlarna godsägare, hemmansägare, fiskare, båtsman, pastor, kyrkovaktmästare, kantor, kyrkvärd, murarmästare, tegelbruksarbetare, tegelarbetare, inspektor, byggmästare, byggnadsingenjör, slöjdare, snickare, verkmästare, agronom,

direktör, trafikbilägare, trädgårdsmästare, sjuksköterska, smedmästare, rättare, nämndeman, stationsmästare, fanjunkare. Ortnamn förekommer på merparten av gravvårdarna.

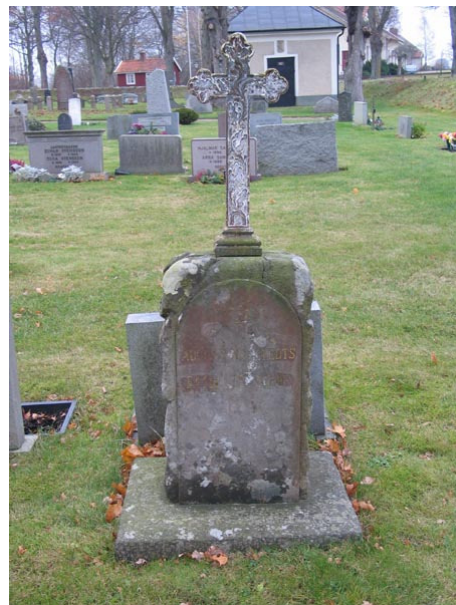
Kyrkogårdens äldsta gravvård från 1850. Två kalkstenschällas över friherre Axel Oskar Raab och hans hustru Augusta Raab (KI Kläckeberga kyrkog 001)

Svart granitvård i klassicerande stil, typisk för 1930-40-talen (KI Kläckeberga kyrkog 086)

Pastor Carl Athells gravvård. Vännerna reste värden 1951 (KI Kläckeberga kyrkog 012)

En gravvård i kalksten med ett litet gjutjärnskors från slutet av 1800-talet (KI Kläckeberga kyrkog 014)

Övrigt

Pastor Carl Athell har sin gravplast i kvarteret Skansen. Carls mor och far, Petronella Petersdotter och Anders Olsson, bodde under åren 1879-1885 på andra våningen i fattigstugan tillsammans med sina åtta barn. År 1885 dog modern. Efter hustruns död hade fadern inga möjligheter att ta hand om barnen. Barnen utackorderades i sockenstugan till lägstbjudande. Carl har beskrivit dagen då han auktionerades ut första gången som sexåring. Carl fick genomlida ytterligare tre auktionsdagar i sitt liv. I boken Fattigstugu- Calle har han beskrivit sitt liv. Längre fram flyttade Carl till Amerika och blev predikant i Svenska evangeliska frikyrkan. Han tog sig då namnet Athell. Sedan 1951 ligger han begravd på Kläckeberga kyrkogård.

Vid en arkeologisk undersökning intill kyrkans södra långhusvägg, 2005, påträffades ett skelett som var begravd i linje med kyrkans vägg. Ett underarmsben skickades för 14 C analys

och skelettet daterades till 1200-1400-tal. Den långa spännvidden på dateringen gör det svårt att dra några slutsatser om den döde gravlagds i och med kyrkans uppförande eller i ett senare skede.

Svartpolerad klassicerande gravvård i Kv Kyrkan (KI Kläckeberga kyrkog 096)

Marmorvård över Carl J. H. Carlsson död 14 april, 1929 i New York samt hans familj. Kv Skansen (KI Kläckeberga kyrkog 039)

Kulturhistorisk bedömning

Kyrkogården har brukats kontinuerligt under en lång tid och gravvårdar har med tiden bytts ut vilket givit en provkarta på vårdar från mitten av 1800-talet fram till idag. Flertalet av de äldsta gravvårdarna finns öster om koret och intill klockstapeln. De kvarvarande gravvårdarna från 1800-talet samt senare gravvårdar med omgärdningar och murgrönecullar ska bevaras på plats även då gravrätten har gått ut. Gravvårdar från 1800-talets mitt samt de av gjutjärn och metall bör föras in på inventarieförteckningen.

Nya delen

Allmän karaktär

Nya delen ligger norr om kyrkan, har en rektangulär form och är helt insådd med gräs. Mellan gräsytor löper raka grusbelagda gångar. Området omgärdas av en häck av mårbar. Det är bara planlagt för gravplatser på hälften av den nya ytan enligt gravkartan. Området närmast minneslunden är det som har tagits i bruk. Platsen omgärdas av en hög tujahäck. Gravvårdarna står i raka rader vända mot norr, öster och väster. Mellan raderna växer liten svart aronia som rygghäckar. I mitten av området finns en cirkelrund kalkstenbelagd plats med en staty, kallad Lovsång. Statyn är gjord av Thomas Kvarsebo och föreställer två korister på en sockel av granit. Mellan den gamla och den nya delen är minneslunden.

Översikt över nya delen från nordost (KI Kläckeberga kyrkog 132)

”Centralplats” med statyn Lovsång föreställande två korister (KI Kläckeberga kyrkog 134)

Gravvårdstyper

Merparten av vårdarna i området i området är medelstora och stående. Materialet är övervägande av grå granit men även svart och röd förekommer. Naturstenar förekommer i några få fall. Här finns även tre kors av kopparplåt samt en vård i järn. Första gravplatsen togs i bruk 1985. Inte på någon vård anges den dödes titel och endast på två gravvårdar nämns hemorten.

Modern gravvård i svart granit (KI Kläckeberga kyrkog 144)

Ovanlig form på gravvård i järn (KI Kläckeberga kyrkog 145)

Kulturhistorisk bedömning

Nya delen anlades i två etapper under början av 1980-talet och med minneslundan under tidigt 1990-tal. Kyrkogården planlades med gräsytor med raka grusade gångar emellan. Här finns ett speciellt område för urngravar samt minneslundan. Karaktären är typisk för nyanlagda kyrkogårdar under det sena 1900-talet.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅDEN I DESS HELHET

Kläckeberga kyrka och kyrkogård ligger vackert i odlingslandskapet på en liten höjd och syns vida i landskapet. Kyrkan, klockstapeln, vallmuren och trädkransen men även den gamla skolbyggnaden och f d fattighuset hör till den sammantaget värdefulla kulturmiljön.

På Kläckeberga kyrkogård har sockenborna begravts sedan medeltiden men rymmer idag mest spåren efter 1900-talets brukande. En vandring över kyrkogården berättar om olika synsätt när det gäller begravningstraditioner, synen på döden och på sorgarbete i stort. Enstaka gravvårdar och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal och ibland om hantverksskicklighet. De rymmer information som handlar om person- och eller lokalhistoria i form av personnamn, ort-/by-/gårdsnamn och titlar. På Kläckeberga kyrkogård är lantbrukaren den vanligaste titeln. Andra som förekommer såsom fiskare, f d båtsman, murarmästare, tegelbruksarbetare, byggnadsingenjör, slöjdare, snickare, verkmästare, agronom, trafikbilägare, trädgårdsmästare, rättare och nämndeman vittnar alla om kunskap, näringar och samhällsfunktioner som funnits i trakten. Gård- eller bynamn finns angivet på majoriteten av vårdar. Som i så många andra landsortsocknar har det här varit viktigt att tala om vilken del av socknen man kallat sitt hem.

Länge utgjordes hela kyrkogården av ytan runt om kyrkan. En större utvidgning utfördes i norr på 1980-talet. Kyrkogårdsytan har på så vis mer än fördubblats under 1900-talets sista decennier. Kyrkogården rymmer idag spår från 1800-talets mitt och framåt, men är främst en produkt av 1900-talets användning. De grusgravsområden som fanns, åtminstone under sent 1800-tal och 1900-talets första decennier, såddes igen på 1950-70-talen. Då togs också omgärdningar i form av stenramar, häckar och staket bort, liksom de tidigare så vanliga murgrönskullarna. Spår av denna förändring kan anas men endast en gravplats har kvar sin omgärdning i form av pollare och kätting. En gravplats omgärdas av ett stenstaket och ett fåtal murgrönskullar finns kvar på kyrkogården. Dessa spår utgör en länk till kyrkogårdens utvecklingshistoria.

Hur materialval och utformningen av gravvårdar har varierat under olika tider illustreras av kyrkogårdens gravvårdar. Detta gör att vårdarna kan ha ett konsthistoriskt värde och ibland också ett hantverksmässigt värde. Hela kyrkogården har brukats kontinuerligt vilket har skapat en kyrkogård där gammalt och nytt möts. De vårdar som är från mitten av 1800-talet och äldre ska upptas på församlingens inventarieförteckning. Detta gäller även de vårdar av gjutjärn och metall som finns på kyrkogården. Flera för bygden betydelsefulla personer är begravda på kyrkogården. Vårdarna, enskilda sådana, kan också ha person och lokalhistoriskt värde.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar byts ut och att gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika kyrkogårdsdelarnas karaktär och gravvårdar från alla olika tider.

Sammanfattningsvis:

- Kläckeberga kyrkomiljö har en lång tradition som religiöst centrum och samlingsplats i socknen. Kyrkogården utgör ett samhällshistoriskt och pedagogiskt värdefullt tidsdokument.
- På Kläckeberga gamla kyrkogård finns ett mindre antal äldre gravvårdar av olika material och utförande som ger en god överblick över utformningen av gravvårdar

från slutet av 1800-talet fram till idag.

- Kläckeberga gamla kyrkogård utgör ett gott exempel på en mindre landsortskyrkogård vars ålderdomliga intryck förstärks av kyrkan, klockstapeln och vallmuren.

ARKIV OCH LITTERATUR

Antikvariskt Topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet

Kalmar läns museums topografiska arkiv

Kulturmiljöbild, Riksantikvarieämbetets fotodatabas

Lantmäteriet

Landsarkivet i Vadstena: Hylanders kyrkogårdsinventering från 1949

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992

Hammaskiöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001

Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län. Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985

Larsson, Lars-Olof, Växjö stift under 800 år, Karlskrona 1972

Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999

Westergren, Ebbe. Fattighuset i Kläckeberga. Utgiven av Dörby- Kläckeberga hembygdsförening och Kalmar läns museum

Westergren, Jan. Ring, Cecilia. Kläckeberga kyrka, Kulturhistorisk utredning, 2005. Kalmar läns museum. 2005

Åberg, Göran, Sankt Sigfrids stift i historia och nutid, Växjö 1996

Svenska kyrkans hemsida: www.svenskakyrkan.se

Muntlig uppgift kyrkvaktmästare Mats Hägg